

УДК 811.162.1+376.68+261.5

Мар'яна ІВАНЮК

здобувач кафедри світової літератури і порівняльного літературознавства
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ, Україна
e-mail: mivaniuk@ukr.net

ПОНЯТТЯ «ХРИСТИЯНСЬКИЙ МОТИВ» У НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМАХ ПОЛЬСЬКИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ТА ШКІЛ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН З ПОЛЬСЬКОЮ МОВОЮ НАВЧАННЯ В УКРАЇНІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

У статті розглянуто передумови впровадження поняття «християнський мотив» у шкільні навчальні програми польських навчальних закладів та шкіл національних меншин з польською мовою навчання в Україні. Проведено порівняльний аналіз на прикладі програм для 5-х класів та визначено зміст християнських мотивів, а також складено порівняльну таблицю частотності християнських мотивів, що аналізуються у творах художньої літератури введених до змісту навчальних програм.

Ключові слова: мотив, християнський мотив, християнський образ, система мотивів, аналіз.

Розвиток європейської культури тісно пов'язаний з різними чинниками, провідне місце серед яких займає християнська релігія. Освіта, відображаючи культурний рівень нації, завжди реагувала на прояви у літературі тих чи інших елементів. Це стосується і поняття «християнський мотив», а також дає підстави дослідити ступінь проникнення християнських мотивів через призму художніх текстів у структуру шкільних програм.

Опрацьовані матеріали, зокрема праці А. Нямцу та Т. Вольник, дають можливість констатувати факт, що християнські мотиви ґрунтовно досліджувалися на літературознавчому рівні, але впровадження в шкільні програми з літератури пласту художніх текстів, які містять християнські мотиви зумовили розгляд поняття «християнський мотив» на методичному рівні (Л. Удовиченко, М. Сініца).

Метою даної статті є порівняльний аналіз навчальних програм для 5 класів польських навчальних закладів та шкіл національних меншин з польською мовою навчання в Україні.

Творці текстів світової літератури безпосередньо та опосередковано зверталися в пошуках духовно-моральних цінностей до християнства, черпаючи із нього мотиви та образи впродовж багатьох століть. Особливо частими та значними такі звернення є у польській літературі. На підтвердження цього цитуємо тезу, що прозвучала на науковому симпозиумі в Любліні 1979 року: «...інтерпретація європейської літератури, а в тому числі й польської, як цілісності без віднесення до християнства, не можлива,

оскільки немає можливості втечі від власної культури» [6, 7]. У різні часи християнські цінності, які знайшли свій відбиток у художніх творах, трактувались відповідно до ідеології, політики, або ж світосприйняття певної епохи. Для прикладу проаналізуємо роль християнства у літературі періоду середньовіччя та Просвітництва. Християнство стало духовним та ідеологічним стрижнем середньовіччя. Найбільшою цінністю в середньовічній картині світу виступає Бог, а Людина, як образ Божий, підпорядковується теоцентричній ідеї. Вплив християнства переноситься на всі сфери діяльності людини, проявляється головним чином у мистецтві та літературі. Так, значний вплив теоцентричних ідей прослідковуємо у польській середньовічній літературі, яка входить безпосередньо до складу європейської. Література даної епохи представлена релігійними гімнами, піснями, поезіями присвяченими роздумам над головними ідеями християнства.

Якщо ж говорити про епоху Просвітництва, то філософія цієї доби базувалася на відмові від релігійного світорозуміння та зверненні до розуму як єдиного критерію пізнання людини і суспільства на протигагу середньовіччю, яке у своїй філософії опиралося на віру. Знайшло це свій відбиток у літературі. Польська література XVIII століття, перебуваючи під впливом французького просвітництва, носить дидактичний характер. Серед жанрового розмаїття особливого розвитку отримала байка. Популярності набирають публіцистичні жанри (політичний трактат, памфлет), що призводить до їхнього

переважання над суто мистецькими (роман, оповідання, повість).

Ідеології епох мали яскравий відбиток не тільки у політичній сфері діяльності суспільства, а й у мистецькій в цілому та літературній зокрема. З приходом соцреалістичної доби змінюється, відповідно, світогляд. Новими впливами вирізняється як література того часу, а так і трактування творів попередніх епох. Відповідно сформованим літературознавчим науковим позиціям, а саме соцреалізму, освіта, що повною мірою віддзеркалювалося на змісті шкільних програм. Так, поняття *sacrum* у шкільних навчальних програмах Польщі до 1989 року було трактовано відповідно до матеріалістичного світобачення. Але Польща – це країна, історія та культура, якої побудована на християнському розумінні світу. Це слугує підставою того, що не дивлячись на ідеологічні норми щодо трактування понять пов'язаних з християнством, у 1985 році у навчальні програми польських шкіл було введено пласт художніх творів пов'язаних із Біблією. А через два роки видано підручник «Античність-Відродження» М. Адамчик, Б. Хшостовської та Ю.-Т. Покшивняка для першого (п'ятого) класу середніх шкіл з величезним арсеналом літературознавчих понять, джерельною базою розуміння яких є Першокнига. Серед них поняття християнських образів та мотивів, біблійних образів, біблійних мотивів, християнських цінностей тощо. Т. Вольнік зазначає: «В основі впровадження до дидактики літератури цінностей, що впливають із християнської релігії лежать причини літературні, культурні та виховні» [7, 98].

Не простим було введення поняття християнський мотив та складових, що його реалізували, у шкільні програми українських шкіл. Окремі аспекти з'ясування цієї проблеми на зорі формування методики викладання світової літератури в українському методичному просторі досліджувала Л. Удовиченко, зосередивши увагу на понятті «християнський образ». У дисертації: «Особливості вивчення християнських образів зарубіжної літератури в загальноосвітній школі» проаналізовано погляди на дефініцію християнських образів в українській літературознавчій думці: «Практично всі спроби розгляду рецепції християнських образів у межах радянського літературознавства є більшою чи меншою мірою політизованими, що призвело до неминучого змішування антиклериканського, релігійно-світоглядного і власне

генетично-християнського критеріїв. Часом на основі історико- і теоретико-літературного аналізу тексту з'являлася тенденційна ідеологічна надбудова, яка не рідко призводила до суперечливого пояснення типологічно однорідних літературних фактів» [3, 4], а відтак перенесення її з сфери літературознавства у методичну. Усе частіше українські літературознавці стали звертатися у дослідженнях до поняття християнських мотивів. Своєрідним відкриттям стали праці В. Антофійчука та А. Нямцу, які під християнськими мотивами розуміють «певні текстові елементи зі специфічною смисловою акцентуацією, що досить часто повторюються, уже цим впливаючи на свідомість і підсвідомість читача» [2, 17]. Відповідно цього твердження у шкільних програмах світової / зарубіжної літератури у рубриці «Теорія літератури» з'явилося поняття християнський мотив та християнський образ. Дані дефініції у площині функціонування методики викладання світової літератури досліджувалося тільки частково, про що свідчать роботи Л. Удовиченко, Ю. Ковбасенка.

Як і християнський образ, християнський мотив у методику викладання світової літератури був введений у зв'язку з художніми текстами та часом, що дозволив його розгляд.

Із утвердженням незалежності та встановленням демократичної системи правління, переосмисленням світоглядних орієнтирів, звернення до духовно-моральних цінностей стає прерогативою концепції національної освіти і повномірно відображається в шкільних навчальних програмах України та Польщі. Такі зміни декларують введення в шкільні програми творів, основою яких є християнський мотив. У *Programie koncepcji kształcenia ogólnego w polskich szkołach (1991)* [5]. йдеться про етично-моральну сферу суспільства, універсальні загальнолюдські цінності, повномірно сконцентровані у християнській доктрині. В навчальних програмах світової / зарубіжної літератури до 1992 року обмежено використовується поняття християнських цінностей та образів. Але починаючи з *Програми російської літератури для середніх загальноосвітніх шкіл (1992)* культивується думка, що «...гуманізація освіти буде повноцінною із залученням до програм біблійних текстів» [3, 37]. Введення в шкільні програми творів, що містять образи наповнені етично-моральними християнськими цінностями вимагали від педагога переосмислення підходів до аналізу тексту та використання відповідних

методів роботи. Це мотивувало потребу в проведеному дослідженні та розробці методичної літератури, для допомоги досягнення та осмислення вчителями та учнями цілісності художнього тексту, що містить християнські образи, мотиви та цінності, визначені як християнські. В польському літературознавстві і в польських навчальних програмах чітко вказується поняття «мотив», який реалізується через систему *сюжет-образ-деталь*, отже беремо до уваги також образи через які трансформуються християнські мотиви.

Для детального аналізу християнських мотивів у навчальних програмах звернімося до навчальних програм з інтегрованого курсу літератури для польських шкіл I класу гімназії та шкіл з польською мовою навчання в Україні для V класу загальноосвітньої школи відповідно. Для порівняльного аналізу нами було обрано навчальні програми «Świat w słowach i obrazach II» (укладач – Магдалена Бобінська) (117 год.) та «Література польська та зарубіжна (інтегрований курс) 5–12 класи» (70 год.) (укладач – Рената Лебедь).

Структура навчальної програми «Świat w słowach i obrazach II» має три складові: змістову та теоретичну частину, а також частину, яка передбачає вміння учня здобути під час навчання даного курсу. Програма розрахована на 105 академічних годин.

У програмі «Świat w słowach i obrazach II» поставлено питання набуття та вдосконалення навичок самоосвіти, яка супроводжує людину протягом всього його життя, в тому числі моральних чеснот, щодо програми «Література польська та зарубіжна (інтегрований курс) 5–12 класи», то у ній укладач втілює «духовні цінності, які сприяють моральному вихованню і служать загальному культурознавчому та естетичному розвитку учнів».

Структура навчальної програми «Література польська та зарубіжна (інтегрований курс) 5–12 класи» складається із двох частин: «Змісту матеріалу навчання» та «Державних вимог до знань учня». «Зміст матеріалу навчання» містить змістовий перелік творів та теоретичний матеріал. Серед теоретичного матеріалу в цій програмі не виділено поняття «мотив», хоча серед вимог до знань учня знаходимо поняття мотив, який учень повинен вміти виділити під час аналізу тексту. Програма розрахована на 70 академічних годин. Проаналізувавши цю програму нам вдалося виокремити у творах, які

входять у перелік навчального курсу наступні християнські мотиви. У «Казці про kota в чоботях» Еви Шельбург-Зарембіни зустрічаємося із християнським мотивом **покори, чесності та покарання**, бо покривджений братами Ясь не бажає їм зла, а покірно сприймає те, що дала йому доля, будує своє життя згідно засад моралі. Християнський мотив **милосердя** знаходимо у байці Марії Конопницької «Про гномів та Марису» (опіка над дітьми Щура, який крав зерно, щоб прогодувати сім'ю; допомога сироті Марисі у пошуках праці). В казці «Квіт папороті» Юзефа Ігнація Крацевського можемо виокремити мотив **любові**, яка долає зло у серці головного героя, та протистоїть егоїзму, скупості, страху. У творах Ганса Крістіана Андерсена «Соловей» та «Ромашка» віднаходимо християнський мотив **милосердя**. Мотиви **покори, милосердя та любові** можемо виокремити у казці братів Грімм «Білосніжка та семеро гномів». У казці «Чарівниці» Шарля Перо зустрічаємо мотив **милосердя та покарання**.

У навчальній програмі «Świat w słowach i obrazach II» для польських шкіл (I клас гімназії) вивчення поняття «мотив» виносить у теоретичній частині та реалізується через прочитання твору учнем у набутті вмінь «учень повинен вміти та виокремлювати однакові мотиви у художніх творах». Нами була виокремлено наступні християнські мотиви.

У баладі А. Міцкевича «Світязянка» віднаходимо мотив **зради, вини та покарання**. У новелі Болеслава Пруса «Камізелка» присутній мотив вірної **любові** у подружньому житті. У творі С. Жеромського «Силачка» представлено мотиви **вірності** ідеалам та **милосердя**. Мотив **любові та милосердя** виокремлюємо у «Маленькому принці» Антуана де Сент Екзюпері. У п'єсі «Ромео і Джульєта» В. Шекспіра присутні мотив **терпіння та любові, прощення**.

Поряд із вивченням теорії мотиву зустрічаємося із терміном «система мотивів». Мотиви в художньому творі (як і в творчості письменника в цілому) перебувають не в хаотичному стані, а в постійних взаємозв'язках. Вони поєднуються в систему за тематичними та функціональними ознаками. Враховуючи ступінь повторюваності мотиву по відношенню до головної теми твору, в художній прозі можна виокремити центральні (основні) та периферійні (другорядні), а також епізодичні мотиви. Центральні мотиви тісно пов'язані з тематичним ядром твору. Вони віддзеркалюють глибинну предме-

тність тексту та прямо співвідносяться з авторською концепцією. Периферійні (другорядні) мотиви виконують не менш конструктивну функцію, оскільки є своєрідною основою у структурі художнього тексту. Зв'язок мотивів між собою та з іншими мотивними одиницями твору сприяє утворенню мотивних рядів. Декілька мотивних рядів поєднуються за семантичною ознакою в комплекси, які є більш складними утвореннями, ніж варіанти одного мотиву в межах ряду. Мотиви, мотивні ряди та мотивні комплекси взаємодіють між собою, утворюючи цілісну єдність.

Для детальнішого аналізу пропонуємо виділити християнські мотиви з найбільшою частотністю (ядро), з меншою частотністю (приядерна зона), та ті, які вживаються не часто (периферія), що зумовлено різною кількістю годин, різноманітністю творів обраних до опрацювання, а також метою, яку поставлено у навчальній програмі:

<i>Зміст християнських мотивів для шкіл національних меншин з польською мовою навчання в Україні</i>	<i>Зміст християнських мотивів у програмах із світової літератури для польських шкіл в Польщі</i>
Ядро	
I – милосердя (5)	I – любов (3)
Приядерна зона	
I – покора(4) II – любов (2) III – покарання (2)	I – милосердя (2)
Периферія	
I – чесність (1)	- зрада (1) - вина (1) - покарання (1) - вірність (1) - терпіння (1) - прощення (1)

Отже, детальний аналіз матеріалу стосовно програмо творення у Польщі та Україні дав підстави стверджувати, що поняття «християнський мотив» має місце як в українському, так і в польському освітньому літературному просторі. Як бачимо у навчальній програмі «Література польська та зарубіжна (інтегрований курс) 5–12 класи» найбільш частотним є християнський мотив «милосердя», а в навчальній програмі «Świat w słowach i obrazach II» – «любов». Широке використання християнських мотивів на уроках літератури сприяє розумінню учнями моральних та християнських цінностей, вихованню доброти та співчуття до ближніх.

Список використаних джерел

1. Лебець Р. Література польська та зарубіжна (інтегрований курс): Програма для 5-12 класів для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням польською мовою / Р. Лебець, Л. Біленька-Свистович. – Львів: Світ, 2005. – 176 с.
2. Нямцу А. Традиционные сюжеты, образы, мотивы / А. Е. Нямцу; Чернов. нац. ун-т им. Ю.Федьковича. – Черновцы : Рута, 1988. – 52 с.
3. Удовиченко Л. Особливості вивчення християнських образів зарубіжної літератури в загальноосвітній школі : дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / Лариса Миколаївна Удовиченко. – К., 1996. – 159 с.
4. Bobińska M. Program nauczania języka. polskiego w klasach 1-3 gimnazjum „ Świat w słowach i obrazach II» / Magdalena Bobińska. – wyd. WSiP. – 2009. – 16 s.
5. Program koncepcji kształcenia ogólnego w polskich szkołach, Ministerstwo Edukacji Narodowej. – Warszawa. – 1991. – 80 s.
6. Sinica M. Wprowadzenie w problematykę // W poszukiwaniu zapomnianych wartości: Chrześcijańskie wartości w edukacji literackiej i językowej / pod red. M. Sinicy. – Zielona Góra. – 1995. – S.7
7. Wolniak T. Wartości chrześcijańskie – wartości wyznawane nieliterackie // W poszukiwaniu zapomnianych wartości: Chrześcijańskie wartości w edukacji literackiej i językowej / pod red. M. Sinicy. – Zielona Góra. – 1995. – S.98

References

1. Lebed R. Literatura polska ta zarubizhna (integhrovany kurs): Proghrama dlya 5-12 klasiv dlya zaghaljnoosvitnikh navchalnykh zakladiv z navchannnyam polskoyu movoyu [Polish and foreign literature (integrated course): Program for 5-12 grades of secondary schools with Polish as a teaching language] / R. Lebed, L. Bilenka-Svystovych. – Lviv: Svit, 2005. – 176 s. [in Ukrainian].
2. Nyamcu A. Tradycyonnye syuzhety, obrazy, motyvvy [Traditional plots, images, motives] / A. E. Nyamcu; Chernov. nac. un-t ym. Ju.Fedkovycha. – Chernovcy : Ruta, 1988. – 52 s. [in Russian].
3. Udovychenko L. Osoblyvosti vyvchennya khrystyanskykh obraziv zarubizhnoyi literatury v zaghalnoosvitnij shkoli : dys... kand. ped. nauk: 13.00.02 / [Peculiarities of studying Christian images in foreign literature in a secondary school.] Larysa Mykolayivna Udovychenko. – K., 1996. – 159 s. [in Ukrainian].
4. Bobińska M. Program nauczania języka. polskiego w klasach 1-3 gimnazjum « Świat w słowach i obrazach II» [Program of the Polish language teaching in 1-3 grades of gymnasia «The world in words and pictures II»] / Magdalena Bobińska. – wyd. WSiP. – 2009. – 16 s. [in Polish].
5. Program koncepcji kształcenia ogólnego w polskich szkołach, Ministerstwo Edukacji Narodowej [The program of general concept formation in Polish schools], Warszawa. – 1991. – 80 s. [in Polish].
6. Sinica M. Wprowadzenie w problematykę // W poszukiwaniu zapomnianych wartości: Chrześcijańskie wartości w edukacji literackiej i językowej [Introduction to problematics // In search of forgotten values, Christian values – in literary and language education] / pod red. M. Sinicy. – Zielona Góra. – 1995. – S.7 [in Polish].
7. Wolniak T. Wartości chrześcijańskie – wartości wyznawane nieliterackie // W poszukiwaniu zapomnianych wartości: Chrześcijańskie wartości w edukacji literackiej i językowej [Christian values – values in unliterary // In search of forgotten values, Christian values – in literary and language education] / pod red. M. Sinicy. – Zielona Góra. – 1995. – S.98 [in Polish].

Иванюк М. В.

ПОНЯТИЕ «ХРИСТИАНСКИЙ МОТИВ» В УЧЕБНЫХ ПРОГРАММАХ ПОЛЬСКИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ И ШКОЛ НАЦИОНАЛЬНЫХ МЕНЬШИНСТВ С ПОЛЬСКИМ ЯЗЫКОМ ОБУЧЕНИЯ В УКРАИНЕ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АСПЕКТ

В статье рассмотрены предпосылки внедрения понятия «христианский мотив» в школьные учебные программы польских учебных заведений и школ национальных меньшинств с польским языком обучения в Украине. Проведен сравнительный анализ на примере программ для 5-х классов и определено содержание христианских мотивов, а также составлена сравнительную таблицу частотности христианских мотивов, которые анализируются в произведениях художественной литературы введенных к содержанию учебных программ.

Ключевые слова: мотив, христианский мотив, христианский образ, система мотивов, анализ.

Ivaniuk M.

CONCEPT «CHRISTIAN MOTIVE» IN THE CURRICULUM OF POLISH EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS AND UKRAINIAN MINORITY SCHOOLS PROVIDING TEACHING IN POLISH: COMPARATIVE ASPECT

The article highlights the preconditions of introducing the notion «Christian motive» to school curricula in Polish educational establishments and in Ukrainian minority schools where teaching is provided in Polish. A comparative analysis based on the curricula for 5th grades has been made as well as the meaning of Christian motives has been defined. Besides, a comparative table of Christian motive occurrences analyzed in literary works included in the curricula has been compiled. Like a Christian image, Christian motive was introduced in world literature teaching methodology in association with the literary texts and time which allowed for its consideration. With the consolidation of independence and the establishment of a democratic system of government, as well as rethinking of philosophical orientations, appeal to the spiritual and moral values becomes the prerogative of the concept of national education and to the fullest extent is reflected in school curricula of both Ukraine and Poland. Such changes declare introduction of works, which are based on Christian motives, to school programs. Introduction of works containing images filled with ethical and moral Christian values to school programs demands rethinking of approaches to text analysis and use of appropriate methods from teachers. This has motivated the need for research and development of instructional materials to aid comprehension and understanding of the integrity of the literary text containing Christian images, motives and values, identified as Christian, by both teachers and students.

Key words: motive, Christian motive, Christian image, system of motives, analysis.

Стаття надійшла до редколегії 11.05.2017